

SECTION 1. CIVIL LAW AND CIVIL PROCESS

DOI: 10.46299/ISG.2024.MONO.LEGAL.1.1.1

1.1 Актуальні питання розвитку сфери штучного інтелекту в Україні: в умовах війни та післявоєнний час

Ера цифрових технологій все більше загострює питання використання штучного інтелекту. Технології зі штучним інтелектом стрімко розвиваються й потенціал їхнього використання розширюється особливо в умовах воєнних конфліктів.

Так, у XXI столітті воєнні конфлікти мають свої особливості. Це обумовлено тим, що поступово скорочується кількість особового складу та на озброєнні армій країн світу, зокрема й в Україні, головним знаряддям поступово стають технології зі штучним інтелектом. Загальновідомо, що технології з використанням штучного інтелекту можуть працювати в суворих умовах, доступ до яких може бути небезпечним чи важким для людини. Для нашої країни впровадження технологій з використанням штучного інтелекту стає особливо актуальним у зв'язку зі збройною агресією Росії та підступному нападу на Україну [1, с. 435].

Таким чином, в умовах війни України з російськими окупантами й економічний, й інноваційний прогрес, і переваги нашої держави на полі бою залежать у тому числі від ступеня залучення результатів цифрових технологій. Це встановлює нові виклики перед системою з правового регулювання цієї важливої сфери та спонукає до впровадження інноваційних технологій у військову справу.

Для використання позитивного досвіду європейських країн та для того, щоб проаналізувати який вплив для України має розвиток сфери цифрових технологій, особливо в умовах збройного конфлікту, пропонується спочатку дослідити стан правового регулювання цієї сфери у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС).

Так, одним з перших реальних кроків на шляху до правового регулювання сфери штучного інтелекту в ЄС було прийняття Резолюції ЄС від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Європейської Комісії щодо правил цивільно-правового регулювання робототехніки та штучного інтелекту. Ця Резолюція ЄС була присвячена питанням цивільно-правової відповідальності за негативні наслідки використання технологій зі штучним інтелектом. Особлива увага у Резолюції ЄС приділяється питанню захисту персональних даних. Зокрема, у п. 21 цього документа йдеться, що розроблені інноваційні продукти мають бути безпечними та забезпечувати захист персональних даних користувачів. У п. 56 йде мова про те, що згідно з чинними положеннями роботи не можуть бути притягненими до відповідальності за дії, що спричинили шкоду третім особам і відповідальність повинна покладатися тільки на людину.

Також варто зазначити щодо важливості цього рекомендаційного документа для подальшої деталізації національних законодавств, завдяки якому Україна може запозичити досвід країн ЄС з урахуванням специфіки національної правової системи. Наприклад, судові рішення, які містяться в Єдиному реєстрі судових рішень України із закритими персональними даними, дозволяють легко ідентифікувати користувача Інтернету. Юридично конфіденційна інформація підлягає захисту, проте фактично ці норми регулярно порушуються, бо в реальності практично ніхто з користувачів не в змозі спрогнозувати, яку саме інформацію про нього отримає система штучного інтелекту і як ці дані надалі можуть бути використані [2, с. 50-51]. Таким чином, у такому разі абсолютно точно можна стверджувати про порушення прав людини.

Країни ЄС і надалі розробляють та вдосконалюють законодавство у сфері штучного інтелекту. Так, для вдосконалення цієї сфери 19 лютого 2020 року Європейською Комісією була прийнята Біла книга, яка має назву: «Про штучний інтелект – європейський підхід до довіри та досконалості». У цій книзі Комісія ЄС розробила законодавчі норми, які стосуються максимального усунення ризиків, що пов'язані з певними процесами використання штучного інтелекту.

Наступна Резолюція ЄС з рекомендаціями Європейської Комісії була прийнята Європейським парламентом 20 жовтня 2020 року. У цій Резолюції ЄС розглянуті проблеми цивільно-правової відповідальності за використання штучного інтелекту. Так, у п. 6 Резолюції ЄС зазначається, що для європейських країн нагальним питанням є вдосконалення режимів відповідальності для уникнення ситуацій, в яких особи, які зазнали моральної чи матеріальної шкоди, не залишалися без відшкодування збитків.

Надалі для вдосконалення правового регулювання сфери штучного інтелекту 21 квітня 2021 року Європейською Комісією був прийнятий Закон про штучний інтелект. У цьому законодавчому акті були внесені пропозиції до Регламенту ЄС щодо встановлення загальних правил у сфері використання технологій зі штучним інтелектом та зроблені доповнення до деяких законодавчих актів у цій сфері. Також Європейською Комісією були розроблені нові положення щодо забезпечення надійності правового регулювання штучного інтелекту. Згідно з новими нормами, технології зі штучним інтелектом мають бути прозорими, безпечними, неупередженими, етичними та завжди бути під контролем людини.

Відповідно до нових правил, технології з використанням штучного інтелекту мають бути поділені на чотири категорії ризику: неприйнятний, мінімальний, обмежений та високий. Так, технології зі штучним інтелектом з неприйнятним ризиком будуть взагалі заборонені. Технології з високим рівнем ризику – будуть ретельно оцінені, з обмеженням – матимуть мінімальні зобов'язання щодо прозорості. Технології з мінімальним ризиком не будуть потребувати втручання, оскільки ці програми становлять лише мінімальний або не становлять жодного ризику для безпеки чи обмеження прав користувача. Таким чином, людина зможе самостійно прийняти рішення щодо використання зазначеної технології зі штучним інтелектом.

На виконання завдань і Резолюції ЄС, і Білої книги 28 вересня 2022 року Європейська Комісія внесла Пропозиції щодо прийняття Директиви ЄС про

адаптацію норм позадоговірної цивільно-правової відповідальності за впровадження штучного інтелекту (далі – Директива про відповідальність).

Основні завдання Директиви про відповідальність були направлені, по-перше, на встановлення єдиного правового режиму для врегулювання правовідносин щодо цивільної відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна використанням штучного інтелекту. По-друге, сприянню гармонізаційним процесам на єдиному просторі ЄС для впровадження та комерціалізації технологій зі штучним інтелектом.

Положення Директиви про відповідальність будуть сприяти запобіганню виникненню шкоди, яка може бути спричинена використанням штучного інтелекту, стимулюючи дотримання правил безпеки та підтримуючи виконання норм Закону про штучний інтелект. Це забезпечить потерпілим особам ефективну компенсацію, зміцнить довіру до штучного інтелекту та посприє розвитку цієї сфери на теренах ЄС. Таким чином, Директива про відповідальність спрямована на створення ефективної системи цивільно-правової відповідальності у сфері використання штучного інтелекту.

Для України штучний інтелект є досить новим явищем. Тому норми з чітким правовим визначенням щодо правового врегулювання правовідносин з використанням штучного інтелекту практично відсутні у чинному національному законодавстві, проте наша держава також поступово прямує у цьому напрямку.

Так, 2 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, у якій дається визначення поняття «штучний інтелект» та розроблений план дій для вдосконалення цієї сфери. Також в нашій державі відбуваються реформаційні тенденції й у цивільному законодавстві, зокрема, Кабінет Міністрів України затвердив Постанову від 17 липня 2019 р. № 650 «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» та розробив Концепцію щодо оновлення положень Цивільного кодексу України, в якій пропонується перегляд деліктних норм, передбачених Главою 82 цього Кодексу.

Отже, у світлі швидкого розвитку технологій з використання штучного інтелекту є важливим питанням адаптації правової системи України до законодавства країн ЄС. Це вимагає комплексного підходу, який включає забезпечення міжнародної співпраці, розробку нових законодавчих актів, встановлення принципів відповідальності та підготовку фахівців для забезпечення ефективного регулювання цієї сфери [3, с. 277].

Проте наразі для України питання правового регулювання у сфері використання штучного інтелекту та відшкодування шкоди, яка може бути спричинена штучним інтелектом потребує вдосконалення. Тому для адаптації національної правової системи до європейського законодавства та у тому числі перемоги нашої держави проти російських окупантів, доцільно удосконалити правове регулювання відносин у сфері використання штучного інтелекту, застосовуючи позитивний досвід країн ЄС у цій важливій сфері [4, с. 324].

Під час збройного конфлікту на території нашої країни застосування технологій зі штучним інтелектом набуло особливої актуальності. Зокрема, попри чисельну перевагу та вогневу міць армії противника, українські військові дають відсіч окупантам і в цьому питанні не останню роль відіграють технології зі штучним інтелектом.

Так, технології зі штучним інтелектом можуть використовуватися для надання значних переваг військовим силам. Зокрема, системи зі штучним інтелектом можуть обробляти й аналізувати великі обсяги інформації у режимі реального часу, що сприяє швидкому та ефективному ухваленню рішень на полі бою. Технології зі штучним інтелектом здатні збирати та обробляти дані з безліч джерел, допомагаючи Збройним силам України (далі – ЗСУ) приймати оптимальні рішення навіть у надзвичайних ситуаціях.

Прилади зі штучним інтелектом можуть допомогти зменшити ризик втрат, замінюючи військових у небезпечних ситуаціях, наприклад, при знешкодженні мін чи при розвідувальних місіях. У бойових умовах ЗСУ залучають прилади комп'ютерного зору для того, щоб не тільки виявляти, а й розпізнавати небезпечні об'єкти. Технології зі штучним інтелектом можуть ідентифікувати

ворога, передбачити поведінку супротивника, знайти їх вразливі місця та знешкодити ворожі об'єкти після їх виявлення.

Технології зі штучним інтелектом можуть надавати детальну та стратегічну інформацію про ціль, надаючи тим самим дорожню карту навіднику для застосування високоточної зброї у найбільш вразливих точках логістики військ противника, контролювати та знищувати безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА) ворога, дозволяючи ЗСУ ще більше виснажувати запаси ворожої бронетехніки та змушувати ворога витрачати критично важливі ракети протиповітряної оборони. Також удосконалення швидкості, дальності польоту, вантажності та інших показників безпосередньо будуть впливати на полі бою та дозволять ЗСУ і знищити бронетехніку загарбників, і підірвати пости спостереження, і зруйнувати укріплення, і згодом знищити ціль номер один – Кримський міст.

За повідомленнями фахівців [5, с. 412], вітчизняні виробники БПЛА зможуть задовольняти усі потреби України щодо використання технологій зі штучним інтелектом у цій сфері. Адже за повідомленнями Міністерство цифрової трансформації України, за рік війни в Україні лише за однією програмою «Армія дронів», яка була створена для допомоги ЗСУ, на передову було передано понад 2000 дронів українського виробництва та були вироблені понад 4000 БПЛА.

Наразі понад двісті вітчизняних компаній з виробництва БПЛА, працюють на передовій разом з військовими частинами над вдосконаленням цього озброєння для покращення їхньої здатності щодо відстеження та знищення противника. Проте армія противника також має цей вид озброєння і використовує його і проти цивільного населення України, і проти ЗСУ. Тому наразі існує колосальна потреба, не лише у використанні цього типу озброєння, а й у захисті від нього зі сторони російських окупантів.

Транспортування озброєння, боєприпасів та військових знарядь є життєво важливим для успіху військових операцій. Так, у процесі руху броньовані роботомобілі без участі людини мають змогу збирати потрібну інформацію,

визначати оптимальні маршрути та перевозити необхідний вантаж. За допомогою технологій зі штучним інтелектом можна підготовлювати військових до виконання завдань та аналізувати схеми технічного обслуговування. Технології зі штучним інтелектом також можуть стати важливим інструментом в інформаційній та психологічній війні та бути корисними у тилівій та оборонній діяльності.

Крім того, технології з використанням штучного інтелекту можуть покращити ситуаційну обізнаність, аналізуючи та обробляючи інформаційні дані з різних датчиків та джерел, включаючи супутники. Також технології зі штучним інтелектом можна ефективно використовувати для проведення кібератак. Здатність зламувати кібермережі ворога має визначальне значення, бо у сучасних умовах найчастіше саме мережа Інтернет застосовується при проведенні бойових операцій.

Наразі технології зі штучним інтелектом допомагають експертам отримувати необхідні розвідувальні дані з радіомовлення ворога, що дає змогу дуже швидко обробляти величезні обсяги інформації. Штучний інтелект допомагає також слідчим Генеральної прокуратури України обробляти величезну кількість даних стосовно воєнних злочинів, що скоїли російські загарбники на території України. Наявні докази у післявоєнний час стануть основою для кримінальних справ щодо російської агресії та геноциду українського народу.

Технології зі штучним інтелектом активно застосовуються і при тактичній підготовці військових. Так, системи з використанням штучного інтелекту можуть спостерігати за тим, як людина сприймає інформацію та адаптувати під неї матеріал для більш ефективного навчання. Провідні країни світу не нехтують такою можливістю та використовують технології зі штучним інтелектом для тактичної підготовки своїх військових. У післявоєнний час технології зі штучним інтелектом можна буде використовувати для реабілітації людей з психологічними травмами, яких скалічила війна. За допомогою технологій штучного інтелекту Україна зможе також розвивати свій оборонний сектор.

Важливо і те, що й у післявоєнний час для відновлення України штучний інтелект матиме також прикладне застосування у багатьох сферах, де потрібен аналіз даних, та зможе допомагати в опрацюванні інформації. Зокрема, за допомогою зібраних даних, можна бути попередньо оглянути заміновану територію та максимально підготувати саперів до її розмінування.

Отже, цифрові технології стрімко розвиваються і їх потенціал застосування в умовах війни в Україні розширюється. Наразі лідерами у сфері військового застосування штучного інтелекту є такі провідні країни як: США, Китай, Японія, Тайвань, Канада, Південна Корея, Данія, Німеччина, Італія, Швеція. Інвестиції у технології з використанням штучного інтелекту – це гарант стабільної системи людської праці, що своєю чергою сприяє збільшенню доходів. Очікується, що у 2025 році світовий ринок технологій зі штучним інтелектом досягне двісті сімдесят п'ять мільярдів доларів США. Вітчизняні винахідники теж не відстають від світових лідерів інноваційних розробок і розвиваючи свій потенціал отримують міжнародні гранти та створюють нові об'єкти інтелектуальної власності у цій сфері [6, с. 356].

Проте використання штучного інтелекту у військовій справі має як переваги, так і недоліки. Так, технології зі штучним інтелектом можуть надати військовим значні переваги, обробляючи та аналізуючи величезні обсяги інформації у режимі реального часу, покращуючи обізнаність ЗСУ про ситуацію та, таким чином, зменшуючи ризик втрат. Військове застосування технологій на базі штучного інтелекту охоплює спостереження та різні види розвідки, гуманітарної допомоги, логістики, про наслідки стихійних лих тощо. Однак технології зі штучним інтелектом можуть бути небезпечними й мати такі загрози як, наприклад, збої у програмному забезпеченні, порушення безпеки, зловживання у роботі з отриманою інформацією. Ці загрози можуть мати серйозні наслідки як для окремих людей, так і для суспільства в цілому. Зокрема, збої у програмному забезпеченні можуть спричинити аварії, нашкодити здоров'ю людині чи тварині, пошкодити майно тощо. При тому буде важко встановити відповідальну особу за ці дії, адже відповідальними за шкоду можуть

бути й розробники, й користувачі, й оператори та інші зацікавлені особи [3, с. 272-273].

Таким чином, потрібно ще раз наголосити на тому, що кожна людина повинна розуміти, що технологія зі штучним інтелектом – це перш за все машина, і наразі однією з головних та масштабних проблем з використання цієї машини є відсутність тієї особи, яка буде нести відповідальність у випадку помилки, як це відбувається на полі бою. Коли вбивство доручається машині, то незрозуміло, хто у такому разі буде нести відповідальність, і наразі ця проблема законодавчого врегулювання є відкритою та актуальною. А тому, створення спеціального законодавства України, що буде ефективно регулювати відповідальність та гарантувати справедливість у суспільстві, де використання технологій зі штучним інтелектом стає все більш поширеним, є важливим кроком для розвитку вітчизняної правової системи.

Тому в Україні потрібно формувати законодавчу базу, порушувати проблемні питання стосовно відповідальності за усі дії, бо у місці застосування технологій зі штучним інтелектом можуть бути й цивільне населення, і цивільні об'єкти. Така відповідальність повинна бути також і на міжнародному рівні, бо зі сторони російських військ автономна зброя вже давно використовується проти мирного населення України.

Отже, у результаті дослідження, виконаного на основі теоретичного аналізу наукових праць сучасних науковців, фахівців зі сфери створення та використання технологій зі штучним інтелектом, розвитку новітніх цифрових технологій, можна зробити наступні висновки:

1. Звертається увага на те, що технології з використанням штучного інтелекту стрімко розвиваються і їх потенціал застосування розширюється. Наразі для України актуальним питанням є розвиток сфери застосування технологій зі штучним інтелектом в умовах воєнного стану на території України та у післявоєнний час.

2. У світлі швидкого розвитку цифрових технологій, адаптація правової системи України до законодавства європейських країн є актуальним та важливим

питанням. Це вимагає комплексного підходу, який включає розробку нових законодавчих актів, встановлення принципів відповідальності, забезпечення міжнародної співпраці та підготовку фахівців для забезпечення ефективного регулювання цієї сфери. Для нашої держави правове регулювання у сфері використання технологій зі штучним інтелектом та відшкодування шкоди, спричиненої цим використанням, потребує вдосконалення. Тому нагальним питанням є створення законодавчої бази у цій сфері та врегулювання проблемних питань стосовно відповідальності за таке використання. Для розвитку національної правової системи та розв'язання цього питання доцільно застосувати саме позитивний досвід європейських країн [7, с. 170].

3. Наголошено на тому, що спостерігаючи за швидкими тенденціями трансформації сучасних технологічних процесів, потрібно усвідомлювати й аналізувати не тільки позитивні наслідки використання технологій зі штучним інтелектом в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, а й виявляти негативні наслідки та наміри такого використання.

4. Звертається увага на те, що наразі однією з масштабних та головних проблем з використання технологій зі штучним інтелектом є відсутність тієї особи, яка буде нести відповідальність у випадку несправності таких пристроїв чи їх неправильне використання в умовах війни, що може чинити шкоду цивільному населенню та призвести до непередбачуваних наслідків. Така відповідальність повинна бути також і на міжнародному рівні, бо зі сторони російських військ автономна зброя вже давно використовується проти мирного населення України. Також наголошено на тому, що при розробці технологій зі штучним інтелектом у військових умовах важливо врахувати такі етичні принципи як повага до людської гідності, захисту персональних даних, безпечного використання.